

FILM + ZENE = FILMZENE SOSZTAKOVICS FILMZENÉIBŐL

Dmitrij Dmitrijevsz Sosztakovics (Дмитрий Дмитриевич Шостакович 1906. szeptember 25 – 1975. augusztus 9.) halálának 50. évfordulója alkalmából sok művét tűzték műsorra egész Európában a zenekarok. Itthon talán valamivel visszafogottabb volt a megemlékezés, ami némiképp érthető, mivel az előző rendszerben túlságosan is sokszor „kellett” játszani. Példa erre az 1969-es országos szakközépiskolai zongoraverseny is, amit a mi korcsoportunkban SCHIFF András nyert meg, jómagam pedig mögötte lettem második. Itt kötelező mű Sosztakovics 2. prelűdje volt, amiből az egyiket most el is játszom (24 prelűd op. 34. no. 24.)

Dmitrij Sosztakovics összesen 36 film teljes zenei anyagát készítette el. Nem mindegyik maradt fenn, és van, ami csak töredékeiben.

Egy (nem teljes) lista:

Novűj Vavilon (Новый Вавилон, Új Babilon, The New Babylon;

Kozincev és Trauberg 1929)

Eszter (1932),

Zlatűje gori (Златые горы, Aranyhegyek, Golden Mountains; Jutkevics, 1931)

Bolshevidik (1934)

Maxim triológia (Kozincev és Trauberg 1934-1939)

Egy boldog élet (1940)

Sziclák dala (1953)

Berlin eleste (Sztálin 70. születésnapjára, 1948)

A magányos ember balladája (op. 96)

Pervűj Eselon (Первый эшелон, Első lépcső, The First Echelon;

Kalatozov 1955)

Vihar Itália felett (Fajncimmer, 1955)

Beszélő hangok (1959)

Hamlet (Kozincev 1964, Velencei filmfesztivál különdíj)

Lear király (Kozincev, 1970)

Rajzfilm: **Szkazka o glupom müsonke** (Сказка о глупом мышонке, Mese a buta kisegérről, The Tale about the Silly Mousy; 1940)

„Számunkra minden művészet közül legfontosabb a film” – mondotta egykoron Lenin; „A zeneszerzők a lélek hangmérnökei” – hangzott Sztálin apokrif kongresszusi beszédének sarkalatos tétele, s a szovjet zeneszerzők bizony jól tették, ha igazodtak e bölcs iránymutatásokhoz. Sosztakovics maga is hol a hatalom kegyeltje, hol megbélyegzett ellensége volt. Nem ritkán kellett attól félnie, hogy száműzik, megbüntetik, kivégzik, elsősorban Sztálin ideje alatt, de talán még Hruscsov és Brezsnyev alatt is...

Sosztakovics mozgalmas pályafutása során többségében oktató-nevelő célzatú filmekhez írt kísérőzenét, kezdve KOZINCEV és TRAUBERG 1929-es *Új Babilonján*, egészen az előbbi rendezőóriás 1970-es *Lear király*áig.

Jól ismerte a némafilm világát, mivel fiatal korában, hogy megélhetését biztosítsa, mozizongoristaként dolgozott. Így tehát nagy gyakorlatra tett szert a film jeleneteihez illő improvizálásban.

Az *Új Babilon* (op. 18) c. némafilm zenéje 1929-ben készült. 1871-ben játszódik, témája a francia-porosz háború és a párizsi kommün. Az *Új Babilon* egy nagyáruház, ahol mindenféle áru kapható. A poroszok ellen induló francia katonákat a gyors győzelmet biztosra vevő polgárság nagy ünnepléssel búcsúztatja, hogy aztán a film végén döbbenet fogadja a vereség, majd a kizsákmányoltak győzelmét jelentő párizsi kommün hírért. A film központi alakja egy parasztból lett katona, aki saját, halálra ítélt forradalmár szerelmének, az *Új Babilon* áruház egykori elárúsítónőjének a sírját kénytelen megásni.

A film zenéjét tartalmazó kotta rögtön a bemutató után (1929. március 18.) elveszett, és csak Sosztakovics halála után került elő. Az „előbemutatón” a 22 éves Sosztakovics maga zongorázta első, mintegy 90 perc terjedelmű filmes alkotását. Mivel a cenzorok a film 20 %-át kivágatták, a hozzá komponált és meghangszerelt zenét is át kellett alakítani, ami nem volt egyszerű. 2004-ben a moszkvai Glinka múzeumban őrzött eredeti kézirat alapján a partitúrát kiadták, és a FVG² Mitteleuropa Orchestra Mark FITZ-GERALD vezetésével újra felvette. A film eredeti változatához szerkesztették az újonnan felvett

2 FVG = Regione Friuli Venezia Giulia – a zenekar fenntartója.

hangot, ezért a youtube-on kiváló minőségben nézhető meg angol feliratozással.

The New Babylon (1929)

<https://www.youtube.com/watch?v=WyN6pLZGOQg>

Rendezte: Grigorij Mihajlovics **Kozincev** (1905-1973) és Leonyid Zaharovics **Trauberg** (1902-1990).

Sosztakovics egyik legváltozatosabb és legszingazdagabb kísérőzenéje az 1931-es *Aranyhegyek* című filmhez készült. Rendezője, Szergej Joszifovics JUTKEVICS 1982-ben a Velencei Filmfesztiválon Életműdíjat kapott. A film az elnyomott munkásosztály keserves életét, majd győzelmét mutatja be, a forgatókönyv a Putilov-gyárban 1912-1914-ben zajló harc valós eseményein alapul. A forgatást némafilmként kezdték, és hangosfilmként fejezték be. 1932-ben a National Board of Review ³ a 10 legjobb idegen nyelvű film közé választotta.

Golden Mountains (1931)

<https://www.youtube.com/watch?v=NwLC5QegK9E>

Rendezte: Szergej Joszifovics **Jutkevics** (1904-1985)

Sosztakovics *Második keringője* a világ egyik legismertebb zenéje, eredetileg a *Первый эшелон* (*Első lépcső, csoport, vonat*) c. 1955-ben készült film zenéje volt (rendezte: MIHAIL KALATOZOV), de Sosztakovics felhasználta a *Szvit esztrád zenekarra no.1.* c. művében is (Levon ATOVMYAN hangszerelése). Népszerűségét többek között Stanley KUBRICK: *Tágra zárt szemek* (*Eyes Wide Shut*) című filmjének is köszönheti. Mihail Konsztantyinovics **Kalatozov** szovjet-grúz rendező rendezte a *Szállnak a darvak* c. filmet is 1957-ben, amely az 1958-as cannes-i filmfesztiválon elnyerte az Arany pálma díjat. (Mojszej VAJNBERG a film zeneszerzője).

The First Echelon (1955)

<https://www.youtube.com/watch?v=tF3V0Uiof5s&t=2603s>

Rendezte: Mihail Konsztantyinovics Kalatozov (1903-1973)

Sosztakovics két rajzfilmhez is komponált zenét, ezek egyike a *Mese a buta kisegérről* című, 1940-ben készült.

³ Amerikai Filmkritikusok Szövetsége

The Tale about the Silly Mousy (1940)

<https://www.youtube.com/watch?v=tix5rNKLxcl>

Sosztakovics zenéje egy Disney-filmben is megtalálható, mégpedig a *Fantasia 2000* című film egyik epizódjában. A részlet Hans Christian ANDERSEN (1805-1875) meséjét, *A rendíthetetlen ólomkatona* címűt dolgozza fel, melyhez Sosztakovics 2. zongoraversenyének (Op. 102) első tétele szolgál kísérőzeneként. A mű 1957-ben született, Sosztakovics 19 éves Maxim fiának egyik vizsgájára komponálta.

Sosztakovics zenéje egy véletlennek köszönhetően került a filmbe. Roy DISNEY feleségével otthon a 2. zongoraversenyt hallgatta, amikor rápillantott az Andersen meséket tartalmazó könyvükre, amelyet a 40-es évek Disney-filmjeinek egyik rajzolója illusztrált, és belelapozott. Ekkor határozta el, hogy ez lesz az ólomkatona aláfestő zenéje. „A zene és a történet rendkívül jól illik egymáshoz” – olvassuk egy visszaemlékezésből. Nézzük meg, igaz-e?

Fantasia 2000 (1999)

<https://www.youtube.com/watch?v=rsJF3q6XvOk>

<https://videa.hu/videoek/film-animacio/fantasia-2000-2010-1080p-disney-gyerek-musical-1RmqC3CWRxtUPXSN>

Az epizódot rendezte: Hendel BUTOY. Zongora: Yefim BRONFMAN. A Chicago Symphony Orchestra-t James LEVINE vezényelte.

Sosztakovics már nem érthette meg a rajzfilm bemutatóját, hiszen 1975-ben meghalt, így sem tiltakozni, sem egyet érteni nem volt módja a versenymű filmbeli felhasználásáról.

A *Fantasia 2000* az 1940-ben készült *Fantasia* mintájára készült. Mindkét film jól felhasználható az egyes zeneművek megismertetésére is.

Az 1940-es *Fantasia* a következő zeneműveket alkalmazza:

- Bach: d-moll toccata és fuga Leopold STOKOWSKI zenekari átiratában;
- Csajkovszkij: A diótörő – A cukortündér tánca, Kínai tánc, Arab tánc, Orosz tánc, A mirlitonok tánca, Virágkeringő;
- Dukas: A bűvészinas (ez szerepel a 2000-es filmben is);
- Sztravinszkij: Tavaszi áldozat;
- Közjáték – jam session;
- Beethoven: 6. (Pastoral) szimfónia;
- Ponchielli: Gioconda – az órák tánca;

- Muszorgszkij: Egy éj a kopár hegyen;
- Schubert: Ave Maria.

A 2000-ben elkészült „félíg új” pedig a következőket:

- Beethoven: 5. szimfónia,
- Respighi: Róma fenyői,
- Gershwin: Rhapsody in Blue,
- **Sosztakovics: 2. (F-dúr) zongoraverseny op. 102,**
- Saint-Saëns: Az állatok farsangja – Finale,
- Dukas: A bűvészinas,
- Elgar: Pomp and Circumstance – 1-2-3-4 induló,
- Sztravinszkij: A tűzmadár – 1919-es változat

Felhasznált irodalom:

Schostakowitsch, D.: 24 Präludien op. 34. Edition Peters, Leipzig

Breuer János (szerk.): In memoriam Sosztakovics. Zeneműkiadó Budapest, 1976

https://en.wikipedia.org/wiki/The_New_Babylon

[https://en.wikipedia.org/wiki/Golden_Mountains_\(film\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Golden_Mountains_(film))

https://en.wikipedia.org/wiki/The_First_Echelon

https://hu.wikipedia.org/wiki/Mihail_Konsztantyinovics_Kalatozov

https://hu.wikipedia.org/wiki/Grigorij_Mihajlovics_Kozincev

https://hu.wikipedia.org/wiki/Leonyid_Zaharovics_Trauberg

https://hu.wikipedia.org/wiki/Szergej_Ioszifovics_Jutkevics

<https://nationalboardofreview.org/>